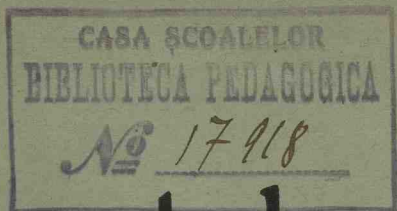

63834

Din trecutul BUCOVINEI

DE

DIMITRE ONCIUL

PROFESOR LA UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

Extras din „Convorbiri Literare“ XLIX, No. 6—7

BUCUREȘTI

INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE «SPERANȚA»,
STR. PĂTRAȘCU-VODĂ 3

1915

CASA ȘCOALELOR
BIBLIOTECA PEDAGOGICĂ
No 17918

63834

Din trecutul

63.834

BUCOVINEI

DE

DIMITRE ONCIUL

PROFESOR LA UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

991841

Extras din „Convorbiri Literare“ XLIX, No. 6—7

BUCUREȘTI

INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE «SPERANȚA»,
STR. PĂTRAȘCU-VODĂ 3

1915

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI

COTA 63834

RC 89/03

B.C.U. Bucuresti

C142166

DIN TRECUTUL BUCOVINEI ¹⁾

„Sosiră asupra noastră cumplite aceste vremi de acmă“, esclamă cronicarul Miron Costin în vijeliile timpului său; și cu patriotică îngrijorare pentru soarta țării sale și a neamului românesc, el zicea: „Iară noi privim cumplite vremi și cumpănă mare pământului nostru și nouă“.

În așa vremi — putem zice cu mai mare cuvânt—ne aflăm astăzi, când cel mai cumplit războiu ce cunoaște istoria bântue Europa și civilizația ei, războiu în care Statele și popoarele cele mai mari și cele mai civilizate sunt în luptă pe viață și pe moarte, cășunând cumpănă mare pământului românesc și neamului nostru.

În cuprinsul teritoriului românesc, ținuturile care au avut să îndure mai mult urgia războiului de acum sunt foastele ținuturi moldovenești ale greu încercatei Bucovine. Această parte ruptă din trupul Moldovei, cu sfintele locuri de veșnică odihnă a primilor ei voievozi și a slăvitului erou al neamului românesc, Ștefan cel Mare, pământ scump nouă prin sacre amintiri istorice și indisolubile legături naționale, trebuie să atragă astăzi mai cu deosebire luarea noastră aminte.

Cred deci a satisface unei trebuințe sufletești a D-voastre,

---

1) Conferință ținută la 26 Aprilie 1915 în Ateneul Român.

evocând aci trecutul Bucovinei, trecutul ei românesc care, în această oră supremă, reclamă dreptul și datoria țării-mume cu privire la viața și viitorul fiicei cotropite.

În conferința noastră asupra acestui subiect, voi arată mai întâiu trecutul Bucovinei până la întemeierea principatului Moldovei, iar în a doua parte voi înfățișa cele mai însemnate fundațiuni românești pe teritoriul ei, însoțite de proiecțiuni luminoase.

I

Ca parte a vechii Moldove, cuprinzând ținutul Cernăuților și $\frac{3}{4}$ din ținutul Sucevei cu ocolul Câmpulungului, Bucovina eră, până la desmembrarea ei acum 140 de ani, în cea mai strânsă legătură istorică cu țara-mumă, formând împreună cu aceasta o unitate geografică bine determinată, care a devenit și o unitate politică, fostul principat al Moldovei.

Ea intră în istorie ca parte a marelui imperiu roman, fiind cuprinsă în Dacia cucerită de împăratul Traian, întemeietorul poporului român. Înainte de legionarul roman, care a pus piciorul pe pământul ei, întinzând stăpânirea Romei înspre nord-est până la Nistru, unde urmele unui val roman se întâlnesc cu hotarul Bucovinei¹⁾, nici o mărturie istorică nu ne dă știre directă despre această parte. Astfel teritoriul Bucovinei își începe viața istorică prin cucerirea lui pentru lumea romană și pentru civilizația romană.

Dar prea curând, din nefericire, *Dacia felix*, Dacia fericită, cum se numea înfloritoarea provincie a lui Traian, căzu pradă barbarilor năvălitori. În lunga perioadă de vreo mie de ani ce urmează apoi, cuprinzând năvălirile barbarilor care s'au perindat unii după alții, „o noapte întunecoasă, noapte oarbă fioroasă“, acopere istoria Patriei ce ne-a dat Traian Împăratul.

1) Gooss, *Studien zur Geographie und Geschichte des Trajanischen Daciens*. Hermannstadt 1874. p. 26–27. Jung, *Die romanischen Landschaften des römischen Reiches*. Innsbruck 1881. p. 346.

Din lungul șir al barbarilor care, rând pe rând, au luat în stăpânire Dacia sau părți ale ei, singuri Ungurii, așezându-se pe la sfârșitul secolului IX în câmpia mănoasă dela Dunărea de mijloc și Tisa, au izbutit să întemeieze aci un Stat, cuprinzând și părțile apusene și centrale ale Daciei ce le stăpânesc încă până astăzi. În părțile Daciei ocupate de ei,—locuite pe atunci de Români, urmașii provincialilor romani, și de Slavi, care s'au contopit în urmă cu Românii băștinași romanizându-se,—Ungurii au găsit, cum arată mărturii și urme ulterioare, o organizație românească, cu mici ducate sau voievodate ale Românilor și Slavilor conlocuitori, în legături politice și bisericești cu Statul bulgar din sudul Dunării. Toți ceilalți barbari n'au lăsat, dela Nistru până la Tisa, decât pustiu în urma lor.

În vreme ce în părțile de peste munți ale Daciei, Ungurii, ca singurul neam din câte au adus valurile năvălirilor, au fost destoinici să înființeze o organizație politică durabilă, pe baza creată prin formațiunile românești ce ei au găsit aci și le-au supas,—dincoace de munți, Românii au fost, după străbunii lor Romani, cei dintâi și singurii care, prin întemeierea celor două principate surori, Țara-Românească și Moldova, au dat țărilor acestora însemnătate istorică, cucerindu-le pentru civilizație din mâinile barbariei milenare a năvălirilor. Câmpia deschisă la răsărit de Carpați rămăsese, după retragerea legiunilor romane, pustiu loc de trecere a ordelor barbare de pe vremuri, până când Românul creștin, adăpostit în părțile centrale și muntoase ale Daciei, veni să tragă brazdă în țelină, să-și așeze aci statornic casă și masă, să-și ridice aci triumfător tron și altar.

* * *

În părțile de miază-noapte ale Moldovei cu Bucovina de astăzi, care ne interesează în deosebi, Românii se găsesc menționați mai întâiu pe la mijlocul secolului XII. La anul 1164 un cronicar bizantin îi arată aci, cu numele obișnuit de „Vlahi“,

în vecinătate cu principatul Halici, azi Galiția răsăriteană, limitrofă cu Bucovina ¹⁾).

Locuințele lor la răsărit de Carpați se întindeau pe atunci chiar dincolo de hotarele Moldovei, ajungând peste Nistru până la Bugul superior, unde la anul 1150 se află un ținut numit în anale rusești *Bolochovo*, nume ce derivă din rusește *boloch*, o formă mai veche pentru *voloch*, adecă Român²⁾). Etimologia românească a acestui nume se confirmă și prin faptul că localitatea *Bolechov* în Galiția răsăriteană, între Carpați și Nistru, se află numită în secolul XV *villa Valachorum* (= satul Românilor).

Pe teritoriu moldovenesc, această formă mai veche a numelui dat Românilor e constatată în nomenclatura topografică numai între Prut și Nistru, unde încă în secolul XV și XVI găsim un „câmp Bolohova“, la hotarul Moldovei cu Galiția, deci în Bucovina de astăzi³⁾. De alminterea, asemenea numiri derivate din rus. *boloch*=român s'au păstrat mai ales în afară de teritoriul moldovenesc propriu zis, anume în părțile

1) *Nicetas Choniates* ed. Bonn. p. 171. Cf. Tomaschek, în „Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien“ 1876, p. 343 sq. Litzica, în „Convorbiri Literare“ 1913, p. 274 sq., susține că acești Vlahi ar fi din imperiul bizantin, cu argumente ce nu-mi par decizive contra interpretării lui Tomaschek, a cărui scriere în chestiune n'a avut-o la îndemână.

2) Miklosich, *Ueber die Wanderungen der Rumunen in den dalmatischen Alpen und den Karpaten*. Wien 1879. p. 39 sq. Historische Notizen von Kalužniacki.—Forma cu *b* (în loc de *v*) a numelui *vlach* pentru Român eră, în secolul XII și prima jumătate a secolului XIII, cea general întrebuințată și în Apus (la Unguri, Germani, Francezi, cum și în cancelaria papală), unde în loc de *Vlahi* și *Vlahia*, cum ziceau Grecii și Slavii meridionali, găsim regulat, în documente și cronici latine: *Blachi* și *Blachia* sau *terra Blacorum*; în cronici franceze: *Blac* și *Blaquie*. Sașii din Ardeal ne numesc încă astăzi *Bloch*. Abia din a doua jumătate a secolului XIII intră în uz, la apuseni, forma *Vlachi* sau *Valachi*, apoi la Ruși, *Volochi*.

3) Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria Românilor* I 2, p. 847, a 1433: polia Bolochova. — Miklosich l. c. p. 52 n. 21, a. 1557: w polu pod Bolochowcami.

rusești spre Bug, cum și în Galiția, dealungul Carpaților, unde în secolul XIII și mai târziu sunt constatate numeroase colonii românești, slavizate în urmă.

O reminiscență despre acești Români desnaționalizați din părțile cu numiri derivate din *boloch* s'au păstrat până azi în Bucovina, unde cei care vorbesc stricat românește cu accent rutean, mai ales Români rutenizați dintre Prut și Nistru, sunt numiți ironic „Români dela Bolehova“.

În părțile cele mai mult înaintate spre nord-est ale teritoriului, de răspândire a Românilor, se află în secolul XIII o organizație particulară românească, sub conducători naționali, numiți în analele rusești *knjazi Boločovscii*. Acești cnezii Bolohoveni, după știrile ce avem despre ei, erau cu totul deosebiți de cnezii ruși, care erau principii, pe când cnezii Bolohoveni se prezintă ca niște conducători mai mult sau mai puțin de aceiaș condiție socială cu poporul lor.

Astfel de cnezii sunt cunoscuți, în evul mediu, mai ales în părțile românești ale regatului ungar, unde îi întâlnim foarte des în documente, sub denumirea de *kenezi* (nume de origine slavă). Ei sunt constatați aci în secolul XIII și XIV, cum și în urmă, ca conducători și judecători naționali ai satelor românești care se bucurau de oarecare autonomie națională, cu drept propriu românesc (*ius valachicum*), păstrat din vechime (*ab antiquo*). Cnezatul eră de regulă ereditar, transmitându-se dela tată la fiu. Această organizație cnezească a Românilor din Ardeal și Ungaria, de origine anterioară cuceririi ungrești, eră cea dintâiu organizație românească și dincoace de munți înainte de întemeierea principatelor, unde cnezii, constatați aci ulterior ca judecători sătești sau ca moșneni, se numeau și cu vechea denumire românească „judeci“, negreșit numele național mai vechiu și al cnezilor români de peste munți. Cnezatul sau „judecia“ eră o veche instituție românească și dincolo și dincoace de munți, cum și la Români de peste Dunăre. Originea ei, cu denumirea ei veche românească, pleacă probabil dela organizația coloniilor și municipiilor romane,

conduse de judeci (*duumviri iuri dicundo*). Sub influență slavă, vechea denumire românească de „judeci“ (din lat. *iudex*, *iudices*) a acestor conducători naționali a fost înlocuită cu cea de „cnezi“ (din slav. *knež* = principe).

Cnezii Bolohoveni din secolul XIII, pe care analele rusești îi arată așezați între principatele Halici, Volinia și Kiev, întinzându-se la hotarele de miază-noapte ale Moldovei, unde atingeau teritoriul Bucovinei, se prezintă ca niște conducători naționali de felul cnezilor români din regatul ungar. Originea lor românească, ca și a numelui lor *Bolochovscii*, cu ținutul lor *Bolochovo* sau *Bolochovskaia zemlia* (=țara Bolohovenească), este învederată.

Ca și Românii din Moldova, care țară, după tradiția națională, cum și după mărturiile istorice contemporane, a fost descalecată de peste munți, Românii Bolohoveni au venit negreșit din regatul ungar, unde pe teritoriul colonizației romane eră patria Românilor din timpul cuceririi romane. Expansiunea Românilor ungureni la răsărit de Carpați, unde îi găsim pe la mijlocul secolului XII până dincolo de Nistru, a început, cum se vede, înainte de această dată. Cucerirea Ardealului, această fortăreață a românismului în timpul năvălirilor, de către Unguri, la începutul secolului XI, și așezarea Secuilor (coloniile ungurești de grăniceri) la hotarele răsăritene, în a doua jumătate a aceluiaș secol, vor fi pus în mișcare elementul românesc de peste munți, care a plecat, rânduri rânduri, să-și cucerească altă patrie la răsărit de Carpați.

Chiar pe atunci, în a doua jumătate a secolului XI, câmpia dela răsărit de Carpați fu părăsită de Pecenegi, care o avusesese în stăpânire dela sfârșitul secolului IX, și trecu sub stăpânirea, mai mult nominală decât efectivă, a Cumanilor, care aveau centrul puterii lor între Don și Nipru. Astfel, această câmpie, mănoasă și atrăgătoare, rămase deschisă, până la năvălirea Tătarilor la 1240, mai bine de un secol și jumătate, imigrațiunii românești de peste munți. În acel timp, din a doua jumătate a secolului XI până în prima jumătate a secolului

XIII, a urmat deci acea puternică expansiune a Românilor la răsărit de Carpați, care pe la mijlocul secolului XII ajunse până la Bugul superior, și căreia năvălirea Tătarilor i-a pus stavilă înainte de mijlocul secolului XIII.

Venind din regatul ungar, Românii aduceau cu sine, în părțile ocupate de ei la răsărit de Carpați, și organizația lor cnezească de acolo, care se află și dincoace de munți ca cea dintâiu organizație românească înainte de întemeierea principatelor. Aceasta eră negreșit și proveniența cnezilor Bolohoveni, cunoscuți analelor rusești în prima jumătate, a secolului XIII.

Cnezii români veniți din regatul ungar continuau a recunoaște în câțva autoritatea coroanei ungurești și în părțile ocupate de ei dincoace de munți. Astfel au început pretențiunile de suzeranitate ale regilor Ungariei asupra Țării-Românești și Moldovei, pretențiuni care se întemeiau pe dreptul feudal din evul mediu, după care ori-ce teritoriu ocupat sau cucerit de un vasal eră socotit ca luat de el în stăpânire în numele suzeranului. Probabil în legătură cu această concepție feudală, cu care se conformau mai mult sau mai puțin și cnezii români veniți de peste munți, au urmat și cnezii Bolohoveni să pătreze oarecari legături cu regatul ungar; căci la 1231 îi găsim luptând alătura de Unguri contra principatului rus al Voliniei, venindu-le în ajutor cu cetele lor ostășești. Pe atunci, în prima jumătate a secolului XIII, supremația coroanei ungurești eră recunoscută și în Moldova, cum și în Țara-Românească. Sub protectoratul Ungariei, se înființă în Moldova un episcopat catolic, numit episcopatul Cumanilor, cu locuitori Români, Secui și Cumani, desființat apoi prin năvălirea Tătarilor; iar în Țara-Românească găsim două voievodate românești, unul dincoace, altul dincolo de Olt, ambele sub suzeranitate ungurească.

În așa stare se aflau, după mărturiile istorice ce avem, Românii la răsărit de Carpați, când la 1240—41 veni asupra lor năvălirea Tătarilor, care schimbă cu desăvârșire condițiunile de dezvoltare ale primelor formațiuni românești ce găsim în

aceste părți. Stăpânirea Tătărilor care se instalează în Moldova pentru un secol și mai bine, ca cea din urmă stăpânire barbară în părțile Daciei, desființă supremația ungurească ce începuse a se stabili la răsărit de Carpați, și puse stavilă curentului românesc de peste munți, care trecuse chiar Nistrul până peste Bug. Ea opri elementul românesc, în avântul îndrăzneț ce luase, ca să apuce câmpii peste limitele ce-i erau desemnate de către natură și istorie în Dacia străbună, peste cari limite naturale și istorice Românul era amenințat de pierzare în noiariul slav.

În viața popoarelor, nu este rău care să nu le aducă și un bine, dacă ele știu să înțeleagă învățămintele ce le dă istoria.

* * *

Ce privește teritoriul Bucovinei în această primă perioadă de expansiune a elementului românesc la răsărit de Carpați, singura mențiune istorică directă ce o putem raporta la el ar fi cea dela a. 1164, privitoare la Vlahii din vecinătatea principatului Halici, limitrof cu Bucovina de astăzi. Pe atunci, Românii ce plecau de peste munți, întinzându-se spre nord-est până dincolo de Nistru, se aflau cu atât mai vârtos și în părțile Bucovinei, în vecinătate imediată cu pământul românesc din regatul ungar.

De asemenea organizația cnezească ce Românii au adus-o de peste munți până în regiunea Bugului superior, ca veche organizație națională a lor, eră negreșit prima organizație românească și în ținuturile Bucovinei. În adevăr, în cele mai vechi documente moldovenești privitoare la teritoriul Bucovinei, găsim numite sate ce sunt determinate mai de aproape prin desemnarea: „unde a fost cnez“ (cutare¹⁾). Deci ele fusese mai înainte sub conducerea unor cnezi, ca ultime rămășițe din

1) Wickenhauser, *Molda I. Geschichte der Klöster Humor, Sct.-Onufri, Horodnik und Petrauz*. Czernowitz 1881. p. 83, a. 1428. Wickenhauser, *Bochotin oder Geschichte der Stadt Cernăuz und ihrer Umgegend*. I. Wien 1874, p. 65, a. 1438.

vechea organizație românească înainte de întemeierea principatului Moldovei.

Mai multe cnezate, adică sate sau teritorii conduse de cnezi, alcătuiau o uniune, numită de regulă „țară“. Așă eră uniunea cnezilor Bolohoveni, cunoscută sub denumirea rusească *Bolochovskaia zemlia* (=țara Bolohovenească). De asemenea *terra Blacorum* (=țara Vlahilor) în Transilvania, menționată în documente din prima jumătate a secolului XIII la hotarele de miază-zi, cuprinzând țara Făgărașului cu părțile vecine, eră un ținut românesc autonom. În alte părți românești, asemenea uniuni de cnezate se află sub conducerea unui voevod, care eră un cnez cu teritoriu mai mare. Așă în țara Severinului (*terra de Zeurino* sau *terra Zeurini*), Oltenia de astăzi, găsim în prima jumătate a secolului XIII, pe lângă cnezi, și un „voevod“, al cărui teritoriu propriu e numit „cnezat“ (nu voevodat). Tot așă în țara Maramureșului (*terra Maramorisiensis*), de unde a descălecat întemeietorul principatului Moldovei, sunt constatați, înainte de această descălecare, mai mulți cnezi români sub conducerea unui voevod național, numit „voevodul Românilor din Maramureș“.

Astfel de voevozi sunt arătați, înainte de întemeierea principatului, și în părțile de miază-noapte ale Moldovei cu Bucovina de astăzi. Când Bogdan, voevodul Românilor din Maramureș, trecu pe la a. 1359 dincoace de munți spre a da ființă Statului moldovenesc, el găsi aci un voevodat român în care eră cuprinsă țara Șepenițului (*terra Sepenicensis*), între Prut și Nistru, și alt voevodat pe apa Moldovei, numit țara Moldovei (*terra Moldaviae*), din care a crescut în urmă principatul Moldovei. De țara Șepenițului, cu cetățile Țețun (azi Țețin), pe Prut lângă Cernăuți, Chmelov (?) și Hotin, pe Nistru, ținea toată partea dintre Prut și Nistru a Bucovinei¹⁾, unde satul Șipeniț i-a păstrat numele până astăzi. În această

1) Hurmuzaki, *Docum.* I 2, p. 485, a. 1412 ; p. 847, a. 1433 ; p. 872, a. 1437.

parte, cronicile polone cunosc un voevod român Ștefan, înaintea de 1359. În acelaș timp, cronicile moldovenești arată ca voievozi în țara Moldovei, înainte de Bogdan, pe Dragoș Vodă din Maramureș, căruia ele îi atribue descălecatul țării, și pe fiul său Sas; acesta din urmă e constatat și prin documente contemporane ca fost voevod în țara Moldovei înainte de Bogdan.

Aceste voevodate ce se află în părțile de miază-noapte ale Moldovei cu Bucovina de astăzi, înainte de principatul întemeiat de Bogdan, s'au format negreșit din uniuni de cnezate, cum eră voevodatul Românilor din țara Maramureșului, ca și voevodatul român din țara Severinului.

Foarte nemerit caracterizează cronică lui Ureche pe voevozii anteriori întemeierii Statului, zicând cu privire la Dragoș Vodă: „Și întru această începătură au fost domnia ca o căpitanie“. În adevăr, voevodatul încredințat unui cnez mai de frunte, ca conducător al unei uniuni de cnezate, fără atribuțiile de suveranitate ale domnilor ulteriori, nu eră altceva decât o căpitanie.

Urmele vechii organizațiuni cnezești dinaintea de întemeierea principatului s'au păstrat mult timp în denumirea de cnezi sau judeci ai judecătorilor sătești ce întâlnim în documentele noastre interne până în secolul XVII, cum și în organizația particulară a unor districte autonome, cu libertăți păzite din vechime. Un asemenea district autonom eră ocolul Câmpulungului moldovenesc din Bucovina.

Dimitrie Cantemir, fostul domn al Moldovei, în neprețuita sa *Descriere a Moldovei*, compusă latinește pe la a. 1716, spune că ocolul Câmpulungului, în ținutul Sucevei, cuprinzând vreo 15 sate de țerani liberi, adecă moșneni, care aveau așezămintele și judecătorii lor proprii, constituia un fel de republică, ca și Vrancea, în ținutul Putnei, și Tigheciul, în ținutul Fălciului, peste Prut (în Basarabia de astăzi). Aceste așa zise republici, cum le numește Cantemir, adecă districte autonome, cu libertăți deosebite de ale celorlalți locuitori ai țării,

se bucurau de drepturile lor excepționale negreșit din timpuri mai vechi. Așa fiind, ele se prezintă ca niște resturi din vechile uniuni de cnezate ce au precedat întemeierea principatului, resturi care, favorizate prin așezarea geografică în munții Câmpulungului și ai Vrancei și în codrii Tigheciului, la hotăre, s'au menținut păstrându-și vechile libertăți.

La desmembrarea Bucovinei în 1775, ocolul Câmpulungului, care cu 6 decenii mai înainte, pe timpul lui Dimitrie Cantemir, se bucură încă de vechea sa autonomie, mai avea aceeași poziție excepțională ca district autonom. Stăpânirea austriacă, desființând autonomia ocolului ca atare, a recunoscut totuși locuitorilor lui calitatea de țerani liberi, supuși direct suveranului (*unmittelbar landesfürstlich unterthan*). Încă astăzi țeranul român din vechiul ocol al Câmpulungului moldovenesc se deosebește prin o mândrie înăscută, conștiința demnității de om liber.

Centrul acestui vechiu district autonom eră târgul Câmpulung, pe apa Moldovei. Pe apa Moldovei au descălecat, după tradiție, Românii Maramureșeni în țara Moldovei. În adevăr, apele Moldovei și Sucevei, ale căror izvoare cu obârșie comună, în localitatea numită Izvor, se află în munții ce despart Maramureșul de Bucovina, sunt principalele căi naturale ce se deschid din Maramureș înspre Moldova. Pe văile lor a luat naștere cea dintâiu formațiune românească în țara Moldovei. Aci, cel dintâiu punct mai însemnat pe calea descălecătorilor eră Câmpulung, pe apa Moldovei. Probabil tot aci va fi fost și centrul mai vechiu al celei dintâiu formațiuni românești pe apa Moldovei, care apoi s'a pogorît la Baia, arătată ca foastă capitală a țării Moldovei (*civitas Moldavien-sis*) înainte de Suceava. În mod analog, și Câmpulungul muntenesc a fost, după tradiție, primul centru al descălecătorilor din țara Vlahilor de peste munți.

Mai întâiu, probabil, centru al unei organizațiuni mai vechi pe apa Moldovei, înființată de Români de peste munți înainte de întemeierea principatului, dacă nu chiar pe timpul expansi-

nii românești la răsărit de Carpați înainte de năvălirea Tătarilor, Câmpulungul moldovenesc a rămas apoi centrul ținutului care, în munții dela hotare, a urmat să păstreze un rest de autonomie din vechea organizație, după ce aceasta a fost înlocuită prin nouele formațiuni, voevodatul țării Moldovei, cu centrul la Baia, apoi principatul moldovenesc, cu capitala Suceava.

* * *

Cronicile noastre cunosc, ca cea dintâiu formațiune românească în Moldova, voevodatul descălecat de Dragoș Vodă din Maramureș, pe apa Moldovei, numit țara Moldovei. Acest descălecat, tradiția păstrată în unele cronicile moldovenești îl pune după retragerea Tătarilor din Moldova, întâmplată în urma expediției făcute contra lor de oștile regelui Ungariei, pe la a. 1345, la care războiu au luat parte și Românii din Maramureș, luptând, cum spune acea tradiție, în rândurile dintâi, așa încât, prin vitejia lor, Tătarii au fost goniți peste Nistru ¹⁾).

Se vede că și atunci Românii din regatul ungar erau trimiși în războiu în rândurile dintâi, ca și acuma. Istoria se repetă.

Cu mult mai înainte de acea expediție contra Tătarilor din Moldova, urmată de descălecatul lui Dragoș din Maramureș, părțile dela răsărit de Carpați au fost ocupate, cum am văzut, de Români de peste munți. Deci voevodatul descălecat de Dragoș, cunoscut cronicilor noastre ca cea dintâiu formațiune românească în țara Moldovei, eră cunoscut ca atare numai pentru timpul după retragerea Tătarilor, ca voevodatul din care a crescut în urmă principatul Moldovei. Această creștere o arată și cronica lui Ureche, zicând: „Și au descălecat întâiu sub munte; apoi, înmulțindu-se și crescând înainte, nu

1) I. Bogdan, *Vechile cronicile moldovenești până la Ureche*, p. 185 sq. 235 sq. Cf. D. Onciul, *Originile Principatelor Române*. București 1899. p. 72 sq. 96 sq.

numai apa Moldovei sau Siretul le-au fost hotar, ci până la Nistru și până la mare s'au lătit“.

În acord cu această tradiție, cele mai vechi fundațiuni în țara Moldovei se găsesc în văile Moldovei și Sucevei până la râul Siret, până unde se întindea voevodatul în prima sa formațiune. Lui Dragoș Vodă, tradiția îi atribue fundațiunea unei biserici la Volovăț, în valea Sucevei, iar fiului său Sas Vodă, o biserică la Siret, ambele în Bucovina. Iar cele mai vechi locuri istorice ale Moldovei sunt: Câmpulung, vechiu centru al unui ținut autonom; și târgul Baia, vechea capitală a voevodatului, ambele pe apa Moldovei; Rădăuți, cu cea mai veche mănăstire a țării, devenită apoi episcopie, unde se află mormintele primilor domnitori ai Moldovei, și Suceava, vechea capitală a principatului, ambele în valea Sucevei; târgul Siret, pe râul cu acelaș nume, cel mai vechiu oraș al Moldovei ce întâlnim în documente; apoi Cernăuți, cu cetatea Țețun, pe Prut, și cetatea Hotin, pe Nistru, ambele în țara Șepenițului. Afară de Baia și Hotin, toate celelalte sunt în Bucovina.

Voevodatul lui Dragoș și Sas întinzându-se pe apele Moldovei și Sucevei până la râul Siret, partea spre miază-noapte de acesta, până la Nistru, cu țara Șepenițului, formă un alt voevodat român, sub un voevod Ștefan, cunoscut cronicarilor poloni înainte de 1359, când veni Bogdan, voevodul Românilor din Maramureș, să întemeieze principatul Moldovei. Asupra începutului acestui de al doilea voevodat, anterior principatului, nu avem nici o știre. Pe teritoriul lui, în țara Șepenițului, aflându-se câmpul Bolohova, la hotarul țării de către Galiția, nume ce se reduce la Românii Bolohoveni, e probabil că aci eră o formațiune mai veche, încă din timpul cnezilor Bolohoveni, constatați în aceste părți înainte de năvălirea Tătarilor. Pe acea bază mai veche, se va fi format, curând după retragerea Tătarilor, voevodatul găsit aci de Bogdan, ca și voevodatul din țara Moldovei.

La venirea lui Bogdan din Maramureș, voevodatul din țara

Moldovei eră în atârnare de regatul ungar, sub suzeranitatea coroanei ungurești; iar cel de al doilea voevodat, cu țara Șepenișului, se găsește în legături mai apropiate cu regatul polon. Din aceste legături, ale unuia cu Ungaria, ale altuia cu Polonia, au rezultat lupte și cu Ungurii, și cu Polonii, din cari lupte, susținute de Bogdan cu vitejie și izbândă, a născut principatul moldovenesc independent.

Trecând în Moldova spre a lua în stăpânire voevodatul din țara Moldovei, descălecat puțin mai înainte de Români Maramureșeni, Bogdan pretindea această stăpânire, ca voevod al Românilor din Maramureș, negreșit ca un drept de autoritate, conform concepției feudale de atunci, asupra Românilor din voevodatul său care au descălecat dincoace de munți. De aci au rezultat conflicte cu fiii lui Sas în țara Moldovei, care, nevoind să recunoască pretențiunile lui Bogdan, au recurs la ajutorul regelui Ungariei. Regele trimise, în mai multe rânduri, oștile sale în Moldova contra lui Bogdan, „întru restaurarea țării Moldovei“ și spre a readuce la ascultare pe „Vlahii rebeli ce s’au abătut dela calea credinței datorite“, cum zice un document al său din 20 Martie 1360¹⁾. Din aceste lupte, începute înainte de această dată și continuate și în anii următori, Bogdan ieși învingător, iar fiii lui Sas fură nevoiți să părăsească Moldova și să se întoarcă în Maramureș, unde regele le conferi posesiunile lui Bogdan ce i-au fost confiscate²⁾.

Cronicarul contemporan al Ungariei zice despre aceasta : „Bogdan, voevodul Românilor din Maramureș, adunând pe Românii aceluia ținut, a trecut pe taină în țara Moldovei, care eră supusă coroanei ungurești, dar din cauza vecinătății Tătarilor de mult timp părăsită de locuitori. Și deși el a fost combătut mai adeseori de oastea regelui, totuși, crescând nu-

1) Hurmuzaki, *Docum.* I 2, p. 61.

2) *Ibid.* p. 94. I. Mihalyi, *Diplome Maramureșene*, p. 56.

mărul Românilor locuitori în acea țară, ea s'a întins și s'a constituit ca Stat¹⁾.

Acest fapt, înregistrat în cronică fără dată, s'a petrecut puțin înainte de Martie 1360, când pentru prima dată documentele ungurești fac mențiune de luptele urmate contra Românilor răzvrățiți din Moldova. În acord cu această dată, cronicile noastre pun întemeierea principatului la anul 1359, cu care an concordă și numărul anilor de domnie ce ele dau domnilor țării dela Bogdan înainte.

Tot la anul 1359, și cronicile polone înregistrează o luptă ce Polonii au avut cu Românii din Moldova, în care luptă oastea polonă a suferit o grea înfrângere în codrii din țara Șepenițului, în Bucovina de astăzi. Această luptă a fost provocată prin cearta pentru succesiune, iscată între fiii voevodului Ștefan, după moartea acestuia, în care ceartă fiul mai mare, Ștefan, a recurs la ajutorul regelui Poloniei, iar fiul mai mic, Petru, eră ajutat de „provinciali unguri“²⁾. Prin provinciali unguri, adecă locuitorii veniți din Ungaria, trebuie să înțelegem aci negreșit pe Maramureșeni. În nici un caz nu poate fi vorba de un ajutor din partea regatului ungar, deoarece regele Ungariei, Ludovic de Anjou, nepot de soră al regelui Poloniei, Cazimir III, și moștenitor presumptiv al lui, eră în cele mai strânse legături de amiciție și alianță cu Polonia. Petru, susținut de Bogdan, rămase învingător asupra fratelui său, ajutat de Poloni, și păstră voevodatul părintesc, ca voevod teritorial, supus noului principat³⁾.

Bogdan, învingător asupra Ungurilor și Polonilor, deveni întemeietorul unui Stat independent, alcătuit prin unirea sub o singură stăpânire a celor două voevodate anterioare, la care s'au adăogat apoi și celelalte ținuturi ale Moldovei, până la Nistru și până la mare. Dualitatea originii principatului moldovenesc reiese și din titlul ce întâlnim într'un document

1) Florianus, *Historiae Hungaricae fontes domestici* III, p. 191.

2) Dlugosz, *Historia Polonica*. a. 1359. ed. Przedziecki, XII, 277.

3) Din această familie de voevozi descind probabil Mușatinii.

al lui Roman Vodă din anul 1393: „Voevod al Moldovei și moștenitor a toată țara Valahiei dela munți până la ținutul mării“ ¹⁾. Aci țara Valahiei se înfățișează ca o parte deosebită de țara Moldovei propriu zisă. Unirea lor într'o singură țară se reflectează și în numele de *Moldovlahia* (compus din Moldova și Vlahia), pentru toată Moldova, ce întâlnim în documente la începutul domniei lui Alexandru cel Bun, fiul lui Roman, cum și în titlul mitropolitului țării. Numele țării Moldovei, de unde a plecat alcătuirea principatului, a rămas numele național al acestuia, numit în titlul domnilor *toată țara Moldovei*; iar *Valahia* s'a păstrat ca nume al Moldovei întregi la vecinii Poloni. Pe lângă aceste numiri, Moldova a fost numită și *Bogdania*, după Bogdan, întemeietorul principatului, nume păstrat la Turci.

În nomenclatura țării se oglindesc începuturile ei istorice. Ca țară românească, ocupată de Români ca element etnic precumpenitor încă înainte de întemeierea principatului, ea era „Valahia“, și pentru vecinii Poloni, și pentru Grecii bizanțini, cum și pentru alți streini; ca stat care s'a dezvoltat din voevodatul țara Moldovei, descălecat de Români Maramușeni, ea era pentru indigeni tot „țara Moldovei“; iar ca principat întemeiat de Bogdan, care a unit sub stăpânirea sa voevodatele anterioare și alte ținuturi românești, ea era „Bogdania“. Câteși trele numiri au la bază formațiuni românești, ca singurele formațiuni politice cunoscute în istorie pe pământul Moldovei.

* * *

Dacă am stăruit atât de mult la originile românești ale Moldovei ca individualitate politică, este pentru că s'au găsit istorici și altfel de scriitori care s'au încercat să dovedească precum că Moldova și mai ales Bucovina, înainte de a fi ocupată de Români, ar fi fost în stăpânirea Rutenilor, care ar fi locuitorii autohtoni, adică cei mai vechi, ai țării. Unii mai

1) Hurmuzaki, *Docum.* I 2, pag 8:5.

susțin că și principatul rutean de Halici s'ar fi întins până în Moldova.

Drept mărturie istorică în sprijinul autohtoniei rutene, se invocă spusele cronicarului polon Dlugosz (din a doua jumătate a secol. XV), care povestind intervenția Poloniei în cearta dintre fiii voevodului român Ștefan, la a. 1359, zice: „Valahii, ai căror părinți și aborigeni au fost scoși din Italia, izgonind pe vechii stăpâni și locuitori ruteni, au ocupat Moldova“. Existența Rutenilor în Bucovina înainte de Români s'ar confirma și prin tradiția păstrată într'o redacțiune amplificată cu adausuri ulterioare a cronicii lui Ureche. Aci se spune că Românii din Maramureș, intrând în țara Moldovei, „au nemerit la locul unde este acmă târgul Sucevei; acolo miro-sindu-le fum de foc, s'au pogorît pre mirodenia fumului, unde este acmă mănăstirea Ețcanii. Acolo au găsit o prisacă cu stupi și un moșneag bătrân, prisăcar, de seminție Rus, și l-au chemat Iațco. Și întrebându-l ce fel de om și din ce țară-i, el au spus că este din țara Leșească, Rus. Așijderea și pentru loc l-au întrebat, ce loc este acesta și de ce stăpân ascultă. Iațco au zis că este un loc pustiu și fără de stăpân, de-l stăpânesc fiarele și paserile“.

Pe așa mărturii și basme se întemeiază pretinsul drept istoric al Rutenilor în Bucovina.

Negreșit, la așezarea Românilor la răsărit de Carpați, începută, cum am văzut, înainte de mijlocul secolului XII, se aflau aci încă unele resturi de populație slavă, care a transmis Românilor nou-veniți numirile topografice slave ce s'au păstrat până astăzi. Dar aceste numiri au aproape exclusiv caracterul slav meridional, cărui grup aparțineau și vechii Slavi din Dacia, și numai foarte puține se găsesc cu caracter rusesc sau rutean. La resturile vechilor Slavi, care s'au contopit cu Românii, s'au adăugat și câteva elemente rutene, imigrate mai ales din Galiția, imigrațiune favorizată prin faptul că drumul comercial din Galiția spre Dunăre trecea prin Moldova. Și Huțulii din Bucovina, socotiți ca resturi slavizate ale Cuma-

981241

nilor, care s'au păstrat în munții din partea nord-vestică a țării, hotărîndu se cu Galiția, al căror dialect rutean are și multe elemente românești, mai ales din viața păstorească, puteau să se afle aci înainte de a deveni preponderant elementul românesc la răsărit de Carpați.

Însă toate aceste fărâməturi slave, existente în Bucovina, ca și în alte părți ale Moldovei, înainte de întemeierea principatului, n'au lăsat nici o urmă de organizație proprie în aceste părți. Slavilor nu le-a fost dat să întemeieze aci ordine politică. La această lucrare civilizatoare, în urma stăpînirilor barbare ce s'au perindat mai bine de un mileniu, a fost chemat alt popor: Românii. Ei sunt poporul care a întemeiat cea dintâiu organizație politică ce istoria cunoaște pe pămîntul Moldovei în urma năvălirilor; ei sunt poporul care, întemeind aci un Stat, a dat țării acesteia însemnătate istorică, cucerind-o pentru civilizație din mâinile barbariei. Dacă dreptul istoric s'ar întemeia numai pe vechime, atunci el ar trebui să fie al fiarelor și paserilor ce Rusul lațco al tradiției le-a găsit stăpînind aicia înainte de Românii care au descălecat țara.

Moldova, cu părțile rupte din trupul ei, Bucovina și Basarabia, este o creațiune politică românească și numai românească, cea mai proprie cucerire a neamului românesc însuș. Așa sunt începuturile istorice ale Bucovinei până la întemeierea principatului moldovenesc.

II

După întemeierea principatului, istoria Bucovinei, până la desmembrarea ei acum 140 de ani, este nedespărțită de istoria Moldovei din care făcea parte. Cât timp capitala principatului era la Suceava, unde e constatată prin documente mai întâiu în domnia lui Petru Mușat (1375—1391) și unde a rămas fără întrerupere până la a doua domnie a lui Alexandru Lăpușneanu (1564—1568), când a fost strămutată la Iași, punctul de gravitație al Statului era pe pământul Bucovinei. Aci se află și cele mai vechi fundațiuni ale domnilor Moldovei.

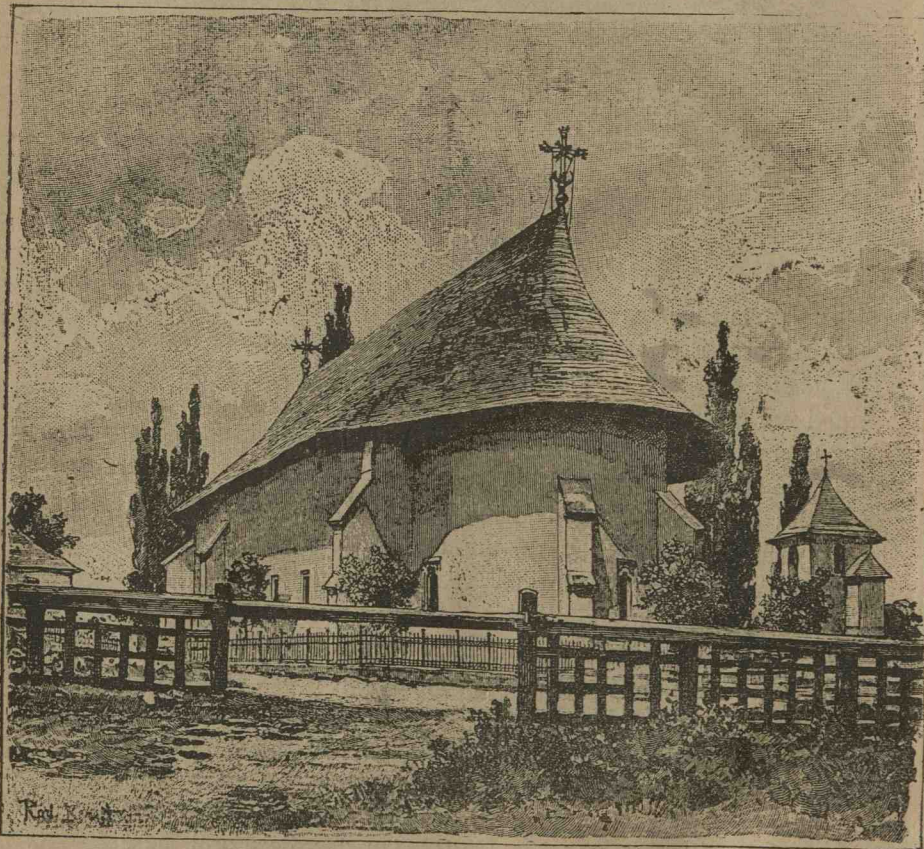
În cele următoare, mă voiu mărgini a vă prezenta cele mai însemnate monumente moldovenești ale Bucovinei, cu proiecțiuni¹⁾ și cu explicările cuvenite.

Afară de bisericile atribuite de tradiție lui Dragoș Vodă, la Volovăț, și fiului său Sas Vodă, la Siret, cea mai veche fundațiune domneasca în Bucovina, ca și în toată Moldova, este *biserica dela Rădăuți*, făcută de Bogdan descălecătorul, care e înmormântat aci. Biserica a fost înnoită de Alexandru cel Bun (1400—1433), la înființarea episcopiei de Rădăuți. Ștefan cel Mare a pus, pe mormântul lui Bogdan († 1365) și pe mormintele celorlalți domni și membri ai casei domnitoare

---

1) Din cele 37 de proiecțiuni, sunt reproduse aci 4.

ce sunt în această biserică, inscripțiunile ce se găsesc astăzi. Aci sunt mormintele celor dintâi domni ai Moldovei: Bogdan cel Bătrân (cum îl numește inscripția), Latsco, fiul lui Bogdan,

Vechea biserică episcopală dela Rădăuți

Roman I, tatăl lui Alexandru cel Bun, Ștefan I cel Bătrân, Bogdan, fratele și coregentul lui Alexandru cel Bun. Astfel

Alexandru cel Bun
pictură murală în biserica dela Rădăuți

biserica dela Rădăuți eră, ca panteon al dinastiei până la Alexandru cel Bun (înmormântat în mănăstirea sa dela Bistrița), cea mai de frunte biserică a Moldovei în primele șapte decenii ale principatului. Intre vechile ei picturi murale, una înfățișează pe *Bogdan*, fundatorul bisericii, și pe *Alexandru cel Bun*, fundatorul episcopiei, amândoi ținând ca ctitori biserica, închinată sfântului Nicolae. Ele sunt cele dintâi chipuri domnești în istoria Moldovei.

Ca a doua fundațiune domnească după vechime, e cunoscută *episcopia catolică dela Siret*, înființată de Latsco, fiul și urmașul lui Bogdan, la 1371. Din vechea mănăstire catolică ce există acolo la înființarea episcopiei, care a fost instalată în acea mănăstire, nu s'a mai păstrat nimic. Dar *biserica Sf. Ioan Botezătorul*, fundată, ca biserică catolică pe lângă mănăstire, de Margarita-Mușata, muma lui Petru Mușat și a lui Roman ¹⁾, s'a păstrat, cu restaurări și reconstruiri ulterioare, până astăzi, ca biserică ortodoxă, cu acelaș hram.

Rădăuții și Siretul, cu cele mai vechi fundațiuni domnești,

1) În actul lui Petru Mușat din a. 1384 (Abraham, *Powstanie organizacyi kosciola lacinskiego na Rusi*, I, 385), prin care face o donațiune bisericii Sf. Ioan Botezătorul din Siret, zidită de muma sa, aceasta e numită *Margarita*. Dar vechile noastre cronicî numesc pe Petru „fiu al *Mușatei*”; de asemenea Roman, fratele lui Petru, în actul său din 1393 (Revista pentru istorie, archeologie și filologie, 1894, VII, 367), numește între marturi pe muma sa *Mușata*. Acesta se vede că era numele de botez al mumei lui Petru și Roman, iar Margarita, numele primit la confirmăție când s'a convertit catolică, la trecerea lui Latsco la catolicism. Într'un act papal din 1389 (*Monumenta Vaticana Hungariae*, S. I, t. IV, p. 44), Margarita e numită „relictă quondam Petri Vajvodae militis vidua”. (Cf. Iorga, *Studii și Documente* I—II, p. XXVIII n. 1.) În adevăr, fiul ei Roman, pe care cronicile noastre, cum și un act contemporan (Hașdeu, *Arhiva istorică* I 1, 177 a. 1388), îl arată ca frate al lui Petru Mușat, este numit, în traducerea polonă a letopisețului dela Putna, „fiu al lui Petru”; de asemenea Strykowski (*Kronika polska, litewska, etc.* II, 104, 119) îl numește «Roman Petrilowicz» (=fiul lui Petru). Și mitropolitul Dosoftei avea cunoștință de această filiațiune a lui Roman, dar el

sunt cele dintâi locuri istorice ale Moldovei. După acestea, se găsește, în mărturiile istorice, cetatea Sucevei, ca reședință domnească și capitală a țării, constatată mai întâiu în domnia lui Petru Mușat.

Lui Petru Mușat, tradiția locală îi atribue fundațiunea celei mai vechi biserici ce s'a păstrat în Suceava, cunoscută azi sub numele de *biserica Mirăușilor*, așezată lângă cetate, vechea catedrală a mitropoliei Sucevei, înființată de Alexandru cel Bun la 1401. Aci au fost aduse la 1402 moaștele lui Ioan cel Nou, dela Cetatea-Albă, unde a suferit martiriul sub Tătari (pe la 1330). În această biserică se ungeau domni, aci a fost uns Ștefan cel Mare, când a început cea mai lungă și mai glorioasă domnie ce a fost în principatul Moldovei. În cursul vremilor, vechea catedrală a mitropoliei deteriorându-se, Bogdan III, fiul lui Ștefan cel Mare, a început să zidească altă biserică, mai în centrul orașului, care fu terminată de fiul său Ștefan cel Tânăr (1522). Aci s'a mutat apoi mitropolia și moaștele sfântului. Noua biserică a fost *catedrala mitropoliei* până la 1630, când scaunul mitropolitan fu mutat la Iași. Intre picturile ei murale, se află *chipurile ctitorilor Bogdan și Ștefan*, cu alte portrete istorice.

Vechea catedrală a rămas în părăsire până când, după stăruința neuitatului mitropolit al Bucovinei, Silvestru Morariu,

---

îl credea greșit fiu al lui Petru Mușat. (*Molitvenic*, 1681, și *Parimile*, 1683. Kogălniceanu, *Cronicele României* III, 526. Bianu și Hodoș. *Bibliografia românească veche*, p. 265). Petru, tatăl lui Roman, eră „*Petrus Vajvoda miles*“, soțul mumei lui Petru Mușat și a lui Roman. Acest Petru Voevod «*miles*» (în actele noastre slovenești de atunci, *miles* se traduce «*vítiaz*» = ungurește *vítěz*), mort înainte de 1389, ca «*voevod*» și în acelaș timp «*oștean*» (*miles*), probabil oștean cu titlul de voevod (ca fiu de voevod) sau voevod teritorial, supus domnului țării, se înfățișează, după nume, după timp și după stare, ca identic cu voevodul Petru, fiul voevodului Ștefan, din a. 1359, despre care am vorbit mai sus (pag. 15). Acesta ar fi deci străbunul Mușatinilor, numiți astfel după Mușata, care, negreșit ca descendentă (probabil fiică) a lui Bogdan descălecătorul, reprezintă dreptul de moștenire la tronul Moldovei. După acești străbuni, numele Ștefan, Petru și Bogdan sunt cele mai frecvente la domni următori.

ea a fost frumos restaurată în zilele noastre, ca un monument istoric din cele mai vechi ale Moldovei și ca o podoabă a vechii arhitecturi religioase românești. Între picturile murale ce s'au făcut la restaurarea bisericii, este o figură de domn ca ctitor, închipuind pe Petru Mușat, fondatorul ei după tradiție.

Din celelalte biserici vechi ale Sucevei, e de numit mai ales *biserica Sf. Dumitru*, interesantă ca arhitectură și prin picturile ei murale. Cronica lui Ureche atribuie fundațiunea acestei biserici lui Ștefan cel Mare; ea este însă făcută de Petru Rareș, care se află zugrăvit aci ca ctitor.

* * *

Aproape de biserica Mirăușilor sunt *ruinele cetății*, desvălite în zilele noastre, prin săpături făcute sub conducerea arhitectului Romstorfer, pe atunci director al școlii superioare de meserii din Cernăuți, pe care Academia Română l-a disdins alegându-l membru corespondent al ei.

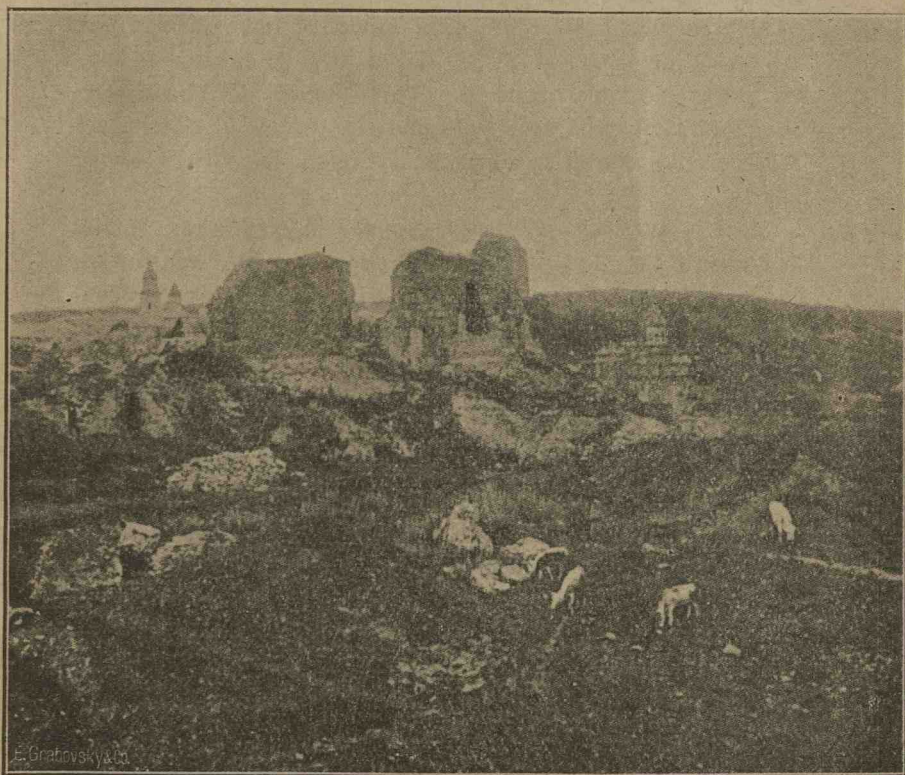
Sunt ruinele cele mai sfinte nouă, pe toată întinderea pământului românesc: căci aceste ziduri au avut în incinta lor cele mai mari figuri istorice ale neamului românesc, și de ele sunt legate cele mai scumpe amintiri ale istoriei noastre.

Aci Petru Mușat, domnul Moldovei, a primit în a. 1390 pe solii lui Mircea cel Bătrân, domnul Țării-Românești, și pe solii lui Vladislav Jagello, regele Poloniei, când s'a încheiat cea dintâiu alianță între țările surori și când, prin mijlocirea lui Petru, Mircea a încheiat alianță defensivă cu regele Poloniei contra regelui Ungariei, care năzuia să supună suzeranității sale cele două principate românești spre a le face vasale coroanei ungurești. Eră o triplă alianță româno-moldo-polonă contra dușmanului comun unguresc.

Aci, în iarna din 1394—5, Ștefan I, domnul Moldovei, a rezistat regelui Ungariei, Sigismund, care veni cu puternică oaste să supună Moldova și fu bătut de Ștefan la „Hindău“, cum spune inscripția pusă de Ștefan cel Mare pe mormântul străbunului său Ștefan cel Bătrân.

Aci au sălășuit Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare, cei mai mari domni ai Moldovei.

În zilele de glorie ale Moldovei lui Ștefan cel Mare, cetatea Sucevei a rezistat sultanului Mohamed II, cuceritorul Constantinopolei, care în a. 1476 veni, cu înfricoșată oaste de

Ruinele cetății Sucevei, cu biserica Mirăușilor

200.000 de oameni, să doboare pe Ștefan, neînvinsul „luptător al lui Cristos“, cum îl numea papa dela Roma, și să cotopească Moldova, „această poartă a creștinătății“ și „zid de apărare“ al ei, cum o numea, cu credință și cu mândrie, ma-

rele ei domn și apărător al civilizației creștine. După zădarnică împresurare a cetății lui Ștefan, cuceritorul cetății lui Constantin fu silit a se întoarce fără izbândă, cu oastea sa decimată de boală și foame și de arcașii lui Ștefan, întoarcere pe care regele Ungariei, Matiaș Corvin, scriind papei la Roma, o numea „o fugă rușinoasă“.

De asemenea în a. 1497, când Albert, craiul Leheii, veni cu 80.000 de oșteni și 40.000 de cameni de gloată asupra lui Ștefan, cetatea Sucevei a fost împresurată zădarnic trei săptămâni, după care trufașa oaste polonă fu silită a se întoarce cu rușine și fu zdrobită de Ștefan în codrul Cozmiului.

Această puternică rezistență, opusă împresurărilor făcute de Unguri, Turci și Poloni, care cu așa putere veneau să supună Moldova și neamul moldovenesc, înfățișează cetatea Sucevei ca una din cele mai tari cetăți ale acelor timpuri.

Prima dată porțile ei s'au deschis dușmanului în domnia lui Petru Rareș, când sultanul Soliman cel Măreț, cuceritorul Ungariei răsăritene până la Dunăre, sub care Semiluna a fost plântată pe cetatea dela Buda, veni în a. 1538, după 12 ani dela supunerea Ungariei, cu oaste de 120.000 de oameni, să supună și Moldova. În acelaș timp în luptă cu Polonii, care împresurau cetatea Hotinului, Petru Rareș, nemai putând opune rezistență celor doi dușmani puternici, se văzu nevoit a se retrage în cetatea sa la Ciceu, în Ardeal. Turcii intrând în Suceava, neînvinsa cetate s'a predat fără să fi fost cuprinsă în luptă. Astfel Moldova a fost cruțată de o înfrângere totală, sultanul Soliman mulțumindu-se a pune alt domn ca vasal turcesc și lăsând țării autonomia garantată prin capitulațiunile de mai înainte. Eră prima închinare a cetății Sucevei, care pentru prima dată primea între zidurile sale un domn impus de suzeran. Închinarea cetății eră și închinarea țării, care, din principat tributar Turcilor, deveni atunci vasală lor.

O a doua predare a cetății Sucevei s'a întâmplat în anul

1563, când uzurpatorul Despot Vodă se închise în cetate, în luptă cu boierii care hotărîse detronarea lui. Atunci garnizoana, părăsind pe uzurpatorul detronat, a trecut de partea împresurătorilor, predându-se lor.

În a doua domnie a lui Alexandru Lăpușneanu (1564—1568), capitala fiind mutată la Iași, cetatea Sucevei a fost lăsată în părăsire. După cronica lui Ureche, Turcii, socotind „ca să slăbească țara din temelie, să nu se aple apărături,“ au cerut risipirea cetăților Moldovei. Deci Alexandru Lăpușneanu a dat foc cetăților și le-a risipit, lăsând numai Hotinul să fie de apărare despre Polonia.

Cu toată această măsură, luată de Turci spre slăbirea puterii de rezistență a țării, cetatea Sucevei n'a fost risipită cu desăvârșire. După 30 de ani dela părăsirea ei, Ieremie Moghila (1595—1606) așeză iarăși scaunul de domnie la Suceava, unde rămăsese scaunul mitropolitan și unde se află fratele său, mitropolitul Gheorghe.

În acel timp, cetatea Sucevei avu parte să primească, în Mai 1600, pe Mihai Viteazul, care intră învingător, ca domn al Țării-Românești, al Ardealului și al Moldovei, și primi, ca domn al țărilor surori unite, jurământul garnizoanei din cetate. Aceste ziduri au avut în incinta lor, ele cele dintâi, pe primul și până acum singurul Domn al tuturor Românilor. Ruine sfinte, simbol al gloriei și unității românești, închinare vouă!

Sub domnii următori, scaunul domnesc s'a mutat iarăși la Iași, unde a fost mutat apoi și scaunul mitropolitului (1630). Totuși cetatea Sucevei a mai continuat să slujească pentru apărare, până la sfârșitul secolului XVII.

În anul 1650, Vasile Vodă Lupul își adăposti aci familia, de năvălirea Cazacilor lui Bogdan Chmelniiski, care cerea pentru fiul său Timuș pe frumoasa domniță Ruxanda, pețită și de principele Transilvaniei, Gheorghe I-iu Rákóczy, pentru fiul său Sigismund, cum și de magnați poloni.

În războaiele cu Turcii din 1672 — 1699, cetatea Sucevei apare încă pentru ultima dată ca loc fortificat mai însemnat,

fiind ocupată de trupe polone, ca punct de rezistență contra Turcilor. La retragerea Polonilor, ea deveni pradă focului, rămânând de atunci părăsită în ruine. Atunci, și moaștele lui Ioan cel Nou, patronul Sucevei, au fost transportate la Żolkiew în Galiția, de unde ele au fost readuse la Suceava abia sub stăpânirea austriacă, în domnia împăratului Iosif II. Astăzi ele se găsesc la Viena, în capela românească de acolo, fiind transportate spre a fi puse la adăpostul invaziunii rusești din războiul actual, împreună cu alte odoare bisericești dela mănăstirile din Bucovina.

Acestea sunt amintirile istorice mai însemnate ale cetății Sucevei. În tot cuprinsul pământului românesc, nu este alt loc cu atâtea amintiri glorioase ale istoriei noastre, amintiri sfinte ori-cărui suflet de Român. Închinare vouă, ruine sfinte ale trecutului românesc!

* * *

Ca monumente istorice ale Bucovinei sunt mai însemnate încă următoarele fundațiuni vechi:

Mănăstirea *Moldovița*, fondată de Alexandru cel Bun (1401). Vechea biserică surpându-se, cea de acum a fost zidită de Petru Rareș (1531), al cărui chip ca ctitor se află între picturile ei murale. Alexandru a închinat acestei mănăstiri o *evanghelie* prețioasă (1429), care azi se află în biblioteca universității din Oxford.

Și la *Humor* există pe timpul lui Alexandru cel Bun o mănăstire. Ștefan cel Mare îi dăruie o *evanghelie* în care se află chipul său, frumos și tânăr încă, cel mai autentic portret al marelui domn ¹⁾. Această neprețuită relicvă se păstrează în biblioteca mitropoliei din Cernăuți. Vechea biserică dela mănăstirea Humorului a fost reconstruită în domnia lui Petru Rareș (1530), al cărui chip se află zugrăvit aci.

1) Acest portret e reprodus în Hurmuzaki, *Documente* II 2, cu indicația greșită că este „din evanghelia dela Voroneț“, înloc dela Humor.

Din cele 44 de mănăstiri și biserici ce a zidit Ștefan cel Mare, șapte sunt în Bucovina. Cea mai de frunte eră mănăstirea *Putna* (zidită la 1466—1470), pe care el și-a ales-o ca loc de veșnică odihnă. În această mănăstire s'au scris vechile anale ale Moldovei, letopiseșul dela *Putna*. Vechea clădire, lăudată ca cea mai frumoasă și mai bogat înzestrată dintre fundațiunile lui Ștefan, nu mai există, căzând pradă jafului și distrucțiunii. Biserica reconstruită (1662) a fost, după înnoiri și prefaceri ulterioare, în stil diferit, mai corect restaurată în timpul din urmă. Din timpul lui Ștefan și al urmașilor săi s'au păstrat încă mai multe odoare bisericești, obiecte de aur și argint, cusături în fir și mătase cu mărgăritare, între care *chipul lui Ștefan* și al doamnei sale *Maria*, cărți manuscrise cu miniaturi frumoase, ș. a., odoare scăpate ca prin minune de jaful ce această mănăstire avu să îndure. Dar cel mai scump și sfânt odor ce ea ne păstrează este mormântul marelui erou al neamului românesc și al creștinătății, mormânt de slavă și strălucire apusă, mormânt însufletitor de viață nouă.

Celelalte mănăstiri și biserici ale lui Ștefan cel Mare ce sunt în Bucovina: *Pătrăuți* (1487) lângă Suceava, *Sânt-Ilie* (1488) lângă Suceava, *Voroneț* (1488), *Badeuți-Milișăuți* (1481), *Volovăț* (1502) și *Reuseni* (1504, cu mormântul lui Bogdan II, tatăl lui Ștefan), s'au păstrat în construcția lor veche, cele patru dintâi cu picturi murale, între care și *chipul fundatorului*. Din acestea, cele trei dintâi erau mănăstiri; azi ele sunt biserici parohiale.

Din cele 36 de mănăstiri (cu 18 schituri și săhăstirii dependente) ce se găseau în Bucovina la ocupațiunea austriacă, s'au menținut ca mănăstiri numai patru: *Putna*, *Sucevița*, *Dragomirna* și foasta mitropolie din *Suceava* (cu moaștele lui Ioan cel Nou).

Mănăstirea *Sucevița*, fondată de Ieremie Moghila și frațele său Gheorghe (1578), o construcție foarte solidă, biserica zgrăvită cu frescuri pe dinnăuntru și pe dinafară ce prezintă

un deosebit interes artistic, s'a conservat foarte bine. Intre picturile ei murale, se află *Ieremie Vodă cu familia sa*. Aci sunt înmormântați Ieremie și fratele său Simion, fostul domn al Țării-Românești. Mormintele lor sunt împodobite cu acope-

Ștefan cel Mare cu familia sa
pictură murală în biserica dela Voroneț

reminte brodate, întățișând chipurile lor în mărime naturală, cusute cu fir și mătase, obiecte de artă din cele mai de seamă în trecutul nostru. Și în alte odoare bisericești de tof felul, această mănăstire e foarte bogată.

Mănăstirea *Dragomirna*, fondată de mitropolitul Anastasie Crimca (1602), este ca arhitectură cea mai frumoasă din monumentele istorice ale Bucovinei. Episcopul Melchisedec¹⁾ o clasează ca a treia între monumentele noastre istorice, după Curtea-de-Argeș și Trei-Ierarhi din Iași.

Celelalte mănăstiri și biserici, fundațiuni dela domnitori, prelați sau boieri ai Moldovei, prezintă mai puțin interes din punct de vedere artistic sau istoric.

Mănăstirile Bucovinei au fost bogat înzestrate de către fondatorii lor, cum și de alți domni și boieri, cu moși numeroase și cu odoare bisericești din cele mai prețioase. Din moșiile lor s'a format marele fond bisericesc al Bucovinei, în domnia împăratului Iosif II, care a luat înțeleapta măsură de a rândui ca bunurile mănăstirești să fie administrate de Stat, iar veniturile lor să fie întrebuințate pentru întreținerea mănăstirilor și bisericilor ortodoxe, cum și pentru școalele confesionale ortodoxe, menținându-se astfel neatinsă destinația ce le-au dat generoșii ctitori. În urmă însă, această înțeleaptă și bună întocmire n'a fost respectată întocmai, veniturile bogatului fond bisericesc fiind întrebuințate și pentru alte scopuri. Totuși bunurile s'au păstrat mai mult sau mai puțin întregi și constituiesc fondul bisericii ortodoxe a Bucovinei, care este administrat de Stat. Din acest fond s'a zidit *palatul mitropoliei* din Cernăuți, unul din cele mai mărețe monumente nouă pe pământ românesc, ca și ale bisericii ortodoxe în general.

Din nestematele odoare bisericești ale acestor mănăstiri și biserici, s'au păstrat încă o însemnată parte. Sunt picturi vechi, obiecte bisericești, de aur, argint, fildeș și de lemn sculptat, cusături în fir și mătase, împodobite cu mărgăritare scumpe, cărți scrise pe pergament, cu miniaturi frumoase, un neprețuit tezaur de artă; între acestea, mai multe chipuri de domni cu familiile lor, în frescuri, în cusături sau în miniaturi.

1) *O vizită la câteva mănăstiri și biserici antice din Bucovina.* Analele Acad. Rom. VII (1884—1885) p. 283.

D-l Strzygowski, profesor de istoria artelor la universitatea din Viena și membru corespondent al Academiei Române, un eminent cunoscător al artei bizantine, vizitând mănăstirile și bisericile vechi ale Bucovinei, a rămas mirat de comorile de artă ce a găsit acolo. Intr'un studiu asupra lor ¹⁾, d-sa pune „aceste comori—de artă de neprețuită valoare“, cum le califică, „comori sfinte, în înțeles național“, care sunt „mândria țării“, alătura de cele mai însemnate monumente de artă religioasă. Infățișarea exterioară a acestor biserici, acoperite cu frescuri, de un efect ce „nu ne ofere o altă țară din lume“, zice d-sa, „se poate compara cu fațadele dela San Marco din Veneția sau cu domul din Orvieto“, iar „ciclurile de icoane se pot compara numai cu mozaicurile din San Marco sau cu bisericile muntelui Athos“. Odoarele acestor mănăstiri „se pot măsura cu odoarele tezaurului împărațesc (Schatzkammer) și sunt superioare celor din capela curții imperiale“ din Viena. Reunite la un loc, ele ar forma „un muzeu de artă orientală din secolul XVI și XVII cum nu se poate închipui mai prețios“.

Așă prețuște un distins specialist strein „marea cultură din mănăstirile Bucovinei“. Și trebuie să recunoaștem meritul netăgăduit al stăpânirii austriace, pentru păstrarea acestor rămășițe atât de scumpe ale trecutului românesc al țării.

* * *

Cu asemenea monumente străbune, cu asemenea odoare de cultură românească, cu asemenea amintiri istorice din trecutul românesc, Bucovina este țara clasică a trecutului nostru istoric. Nicăiri pe tot pământul românesc, nu se află, pe un spațiu atât de mic, atâta bogăție de istorie românească, atâta bogăție de amintiri scumpe ale trecutului nostru. Fără

1) *Kunstschätze der Bukowina*, în „Die Zeit“, 13 August 1913. (Tradus în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice“, 1913, VI, 128 sq.). Cf. Tzigara-Samurcaș, în «Bulletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale». I (1914) p. 15—16.

exagerare putem chiar zice că, în ce privește arta veche religioasă, Bucovina ocupă un loc din cele dintâi în toată lumea ortodoxă.

Dacă Ardealul, cu resturile sale archeologice din epoca romană, este țara clasică a trecutului roman în Dacia, Bucovina este țara clasică a trecutului românesc propriu zis.

Și acest pământ, atât de scump nouă prin trecutul său românesc, sacru prin monumentele, odoarele și amintirile sale istorice, sfânt nouă prin mormintele domnitorilor români ce se odihnesc în el, între care mormântul marelui erou al neamului românesc și al creștinătății ortodoxe, Ștefan cel Mare și Sfânt, acest scump și sfânt pământ, care acum 140 de ani tocmai ne-a fost răpit „prin fraudă și crimă“, cum zice regele poeziei române care a cântat și plâns „Dulcea Bucovină“, ne atrage astăzi mai mult ca ori-când privirile, răscolindu-ne gândul și inima.

|| Chiar astăzi se împlinesc 140 de ani de când s'a încheiat convenția dela 26 Aprilie (7 Mai) 1775, prin care Turcia a cedat Austriei Bucovina, drept răsplată pentru serviciile ce i le-a adus la încheierea păcii dela Kuciuk-Kainargi, între Rusia și Turcia. Ea nu avea dreptul să facă această cesiune, Moldova fiind un principat tributar și vasal Turciei, iar nu o țară supusă direct stăpânirii turcești. Eră o violare a integrității țării, comisă prin fraudă. Domnul Moldovei, Grigore Ghica, a protestat împreună cu tot divanul, dar el a plătit apoi cu capul său, fiind omorât de Turci. La fraudă, s'a adăugat o crimă.

Răpită prin fraudă și crimă, Bucovina a urmat să îndure consecvențele fatale ale unei asemenea desmembrări. În 140 de ani, ființa ei românească a fost așa alterată încât neamul românesc, mereu strâmtorat prin imigrațiune și influență streină, a ajuns să fie amenințat în existența sa mai mult ca în ori-care altă parte a pământului românesc. La desmembrarea Bucovinei, populația ei eră de 75.000 de suflete, din care 60.000 Români, și restul de 15.000 alte nea-

muri (mai ales Ruteni, între care Huțuli, în munții dela hotarul Galiției, și Rusniaci, între Prut și Nistru). Deci $\frac{3}{4}$ Români și $\frac{1}{4}$ Ruteni și alte neamuri (Armeni, Țigani și Evrei, în număr foarte mic). Astăzi, după 140 de ani, statistica austriacă arată în Bucovina peste 800.000 de locuitori, deci mai mult decât de 10 ori atâta cât la anexare; dar între aceștia, abia $\frac{1}{3}$ sunt Români (275.000), iar $\frac{2}{3}$ alte naționalități, între care Rutenii (vreo 300.000) au majoritatea relativă. Deci proporția este aproape inversă în ce privește pe Români. Iar Evreii (astăzi peste 100.000, din vreo 500 de familii ce se găseau la anexare) s'au înmulțit aproape de 50 de ori pe cât erau. Incă 140 de ani de asemenea stăpânire, și neamul românesc va fi fost în Bucovina, el nu ar mai fi.

Dar așa ceva nu poate fi îngăduit să se întâmple cât timp mai există o Românie cu 600.000 de baionete. Aceasta ar fi o culpă pentru care posteritatea nu va mai face responsabili pe acei care ne-au înstreinat acest sfânt pământ românesc, ci ea va condamna generația noastră de astăzi, dacă — în împrejurările actuale — cele 600.000 de baionete nu s'ar ridică pentru cea mai dreaptă revendicare.

Floarea Bucovinei, feciorii ei români, trimiși în foc în rândurile dintâi în cumplitul războiu ce bântue astăzi Europa, au rămas pe câmpul de luptă, vărsându-și nobilul sânge și jertfindu-și viața pentru o cauză streină. Numai copii, femei, moșnegi și infirmi au mai rămas în nenorocita țară, și pe aceștia îi răpune acum foametea și molima. Ei își îndreaptă privirile îngrozite, cu fețele livide, către patria-mumă, așteptând mântuire. Iar Ștefan chiamă din mormânt întreg poporul său la datorie. Ștefane, Măria Ta, mai sună din corn odată!...

VERIFICAT
2017

VERIFICAT
2007

VERIFICAT
1987